

DE BOKKENRIJDERS: EEN ONDERGRONDS VERLEDEN?

Peter Jennekens, Den Olieberg 74, 6231 AX Rothem

Sinds het ontstaan van de Bokkenrijders is hun doen en laten omgeven door een waas van geheimzinnigheid. Deels werd dit waarschijnlijk door hen zelf in stand gehouden en deels is het ontsproten aan de fantasie van de mensen van die tijd. Er zijn tientallen boekwerken aan de Bokkenrijders gewijd en in veel daarvan hebben de schrijvers hun fantasie de vrije loop gelaten. Aangezien de Bokkenrijders ook rond Valkenburg en Maastricht hun activiteiten ontplooiden, hebben verschillende schrijvers een relatie gelegd tussen het optreden van de Bokkenrijders en de mergelgrotten. Ze hebben de "geheimzinnigheid" nog meer vergroot door de onderaardse kalksteengroeven als schuilplek of vergaderzaal een rol te laten spelen. Het opkomend toerisme heeft hierbij ook letterlijk en figuurlijk een gewenste duit in het zakje gedaan. Zo kregen prentbriefkaarten zelfs onderwerpen met aan de Bokkenrijders gerelateerde teksten (figuur 1).

WERKELIJKHEID OF FANTASIE IN DE LITERATUUR

In de 18^e eeuw werd het platteland van Overmaas en de aangrenzende Gulikse gebieden geteisterd door verschillende georganiseerde roversbenden, die voornamelijk bestonden uit personen uit de bovengenoem-

de gebieden. Vooral pastorieën, kerken en boerderijen waren een geliefd doelwit. Bij de overvallen werd grof geweld niet geschuwd. De vervolging was navenant en menig lid eindigde zijn leven dan ook op het schavot of aan de galg. De naam "Bokkenrijders" is echter pas in de 19^e eeuw ontstaan. In het boekje "De Bokkenrijders in het land

van Valkenburg" van HUIB UBACHS (z.j.) schrijft deze in zijn inleiding: "In de Fluwelen-grot te Valkenburg vindt men zeer interessante muurschilderingen betreffende deze beruchte schavuiten. Het is niet onmogelijk dat deze onderaardsche gangen reeds aan de Bokkenrijders bekend waren en door hen benut werden". In het verhaal zelf wordt de Heksenkeuken in het Rotspark te Valkenburg, een mergelontsluiting die voor een deel ondergronds en voor een deel bovengronds is geëxploiteerd, genoemd als vergaderplaats, waar de Bokkenrijders en de heksen gezamenlijk de sabbat vierden.

Een ander voorbeeld van een dergelijk fantasieverhaal is "Het Valkennest; eene Maaslandsche geschiedenis uit de dagen der Bokkenrijders" van LODEWIJK JANSSENS (1878). Op bladzijde 31 schrijft hij: "Die troep geheimzinnige nachtwandelaars sloeg den weg in, die naar eenen van de ingangen der zandsteenmijn van Caster leidde" en even verderop: "De mergelgrot leverde inderdaad een niet minder toverachtig gezicht op, en scheen als voorbeschikt tot ene vergaderplaats voor tovenaars en booswichten".

Een derde voorbeeld komt uit het boek "De Bokkenrijders van Terblijt" van REIN VALKHOFF (z.j.) en luidt: "Was het eigenlijk te verwonderen, dat dáár de Bokkenrijders hun plaats van samenkomst gevonden hadden, daar het zo gemakkelijk een toegang naar beneden verschaft en daar een trap uitkwam in het altijd veilige inwendige van den berg met z'n doolhof van gangen en ideale schuilhoeken". Waarschijnlijk doelt de schrijver op de Geulhemmergroeve of de Koepelgroeve, omdat hij in hetzelfde boek ook schrijft over een in de buurt gelegen "museum met versteningen", het museum van J.A. Heuts, destijds gelegen onder aan de Geulhemmerberg.



Bokkenrijders Vergadering Gemeente Grot Valkenburg (L)

FIGUUR 1

Een voorbeeld van een prentbriefkaart met een aan de Bokkenrijders gerelateerde tekst: "Bokkenrijders Vergadering Gemeente Grot Valkenburg (L)".



FIGUUR 2
Prentbriefkaart met een
vermeend Bokkenrijders-
hol: Valkenburg – Geulem.
Bokkenrijdershol.

leden zijn geweest, die hun toevlucht hebben gezocht in de grotten. Vaak vonden de inwijdingen, met als belangrijk onderdeel het afleggen van de eed, plaats bij leiders thuis, in een herberg of een afgelegen kapel. Toch werd ik na het lezen van "De woeste avonturen van de Bokkerijders" van RAMAEKERS & PASSING (1972) geattendeerd op het feit dat er ooit een Bokkenrijder heeft geleefd, die van beroep blokbreker was.

BLOKBREKER EN/OF BOKKENRIJDER

Mijn belangstelling was gewekt en vervolgens ben ik gaan zoeken in de archieven van het Rijks Archief Limburg te Maastricht. Dit leverde het onderstaande resultaat op.

Op 6 februari 1775 komen de leden van het gerecht in Valkenburg bijeen om te luisteren naar de getuigenis van Jan Brands uit Meerssen. Hij was de oom van Theunis Heynens uit Raar. Heynens was in 1751/'52 (het jaartal is niet precies bekend) slachtoffer van een overval, gepleegd door de Bokkenrijders. Onder andere aan de hand van de verklaring van Jan Brands werd ene Joannes Offermans, wonende te Meerssen en van beroep metseelaar, op 17 januari 1776 gearresteerd. Joannes ontkende elke betrokkenheid, ook nadat hem werd gezegd dat er "een scherper examen" zou plaats vinden. Om half twaalf werd hij op "de stoel van tortuur" gebonden en werden de duimschroeven aangebracht. Om kwart voor twaalf werd "de regter scheenschruijve op geset" en om twaalf uur de linker. Joannes bleef echter ontkennen en om half een werd hij aan zijn armen, achterwaarts gebonden, opgetrokken. Dit was teveel voor hem en hij gaf toe deel uit te maken van "ener bende nachtdieven". Verder bekende Joannes, dat hij en nog 54 andere mensen hadden deelgenomen aan de overval op Theunis Heynens. Hij noemde 17 namen van mensen uit Meerssen, 6 uit Rothem, 10 uit het gehucht Weert, 5 uit Houthem, 14 uit Haasdal en 2 uit Arensghout. Bedenk hierbij, dat hij deze 54 namen nog kon opnoemen, nadat bijna 25 jaar verstreken waren. Aan de hand van zijn bekentenis werd Joannes Offermans veroordeeld tot de galg en het vonnis werd op 9 mei 1776 uitgevoerd.

Tussen al de namen, die Offermans noemde, zat ook de naam van Herman Corstjens. Hij werd op 13 november 1728 te Meerssen geboren en trouwde op 26 september 1751 met Johanna Maria Boots, ook van Meerssen.

Wat de voorgaande drie voorbeelden betreft, kan er van worden uitgegaan dat de verhalen gefantaseerd zijn en ook niet gestaafd worden door feiten. Zouden de drie auteurs ooit een grot van binnen gezien hebben en zou iemand met grote(re) interesse voor de grotten wel dieper in de materie gedoken zijn?

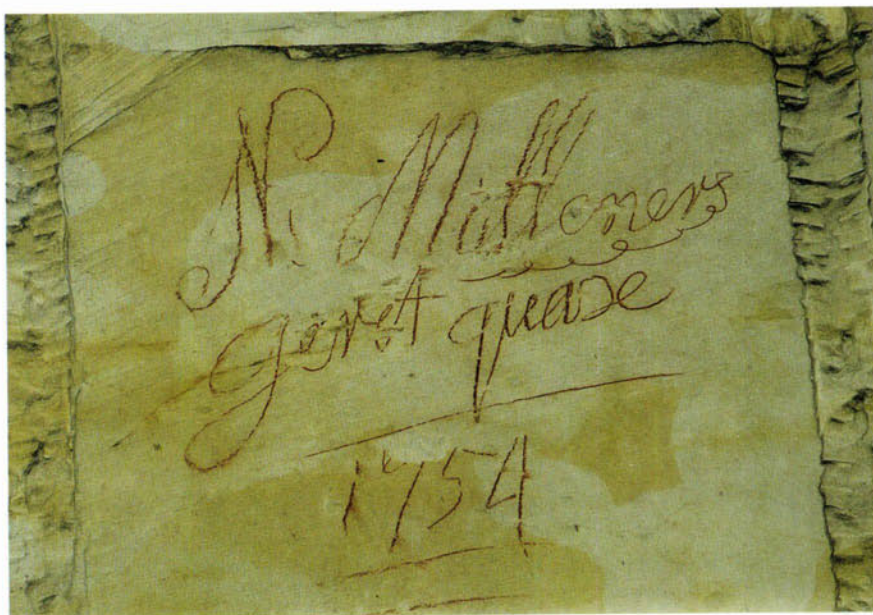
Laten we eens kijken naar de schrijver Willy Verster, waar we zeker van weten, dat hij veel tijd heeft doorgebracht in de mergelgrotten en hierover ook diverse artikelen en boekjes heeft geschreven. In zijn boekje "Zuid-Limburgsche Legenden en Verhalen" schrijft hij een stukje met de titel: "In de onderaardsche grottenwereld van Zuid-Limburg" (VERSTER, z.j.-a). Hier worden ook weer de Bokkenrijders genoemd: "Welke een reeks van grillige, geheimzinnige spelonken strekt zich daar uit; woest en fantastisch is dit gedeelte (de auteur heeft het hier over de Koepelgroeve). Is het een wonder, dat hier vroeger de zozeer gevreesde en beruchte Bokkenrijders gehuisd hebben;...?"

In een ander werkje (VERSTER, z.j.-b), dat bij menige grottenliefhebber in de boekenkast prijkt, namelijk "De Zuid Limburgsche Grottenwereld", schrijft de auteur op bladzijde 80: "Ook een brok romantiek is onafscheidelijk verbonden aan deze aantrekkelijke grot (hij heeft het over de Fluwelengrot te Valkenburg), waar eens de Bokkenrijders hun vergaderzalen hadden. Hier, in deze onderaardsche krochten, kwamen de woeste bandieten bij elkaar om er hun plannen te beraamen,.... In deze oorden van eeuwige duisternis verborgen zich de Bokkenrijders na het plegen hunner misdaden" (figuur 2). Echter ook Willy Verster vermeldt geen bronvermeldingen en waar de auteur deze beweringen over de Bokkenrijders vandaan haalt, is dus onbekend.

In de meer historisch verantwoorde boeken wordt er, zover mij bekend, geen enkele relatie gelegd tussen de Bokkenrijders en het gebruik van grotten, niet als schuilplaats en niet als vergaderplaats. Hierbij wil ik niet uitsluiten, dat er misschien incidenteel bende-

FIGUUR 3

"N. Mulleners geret quade 1754", een inscriptie van Mulleners op een wand in de Meerssenergroeve (foto: H. Ramakers).



Hij was metselaar van beroep en had de bijnamen "den Heuvel van Meersen" en "den Toren". Op 25 januari 1776 werd ook Herman gearresteerd en naar Valkenburg gebracht. Al snel bekende hij, dat hij lid was van een bende en gaf onder andere de overval op Theunis Heynens toe. Herman was lid geworden van de Bokkenrijders op aandringen van Machiel Vranken en Machiel Croussen. Deze laatste gaf hem de tip voor de overval op Theunis Heynens. Dit werd allemaal bekend in de tijd, dat zij met z'n drieën als blokbreker werkzaam waren in de "Meerschender Schutteberg". Tijdens de overval was Herman bewapend met "sijne steenmeters bijle". Verder noemde Herman de naam van Nicolaas Mulleners, een "steenmetser" uit Raar. Ook Mulleners was blokbreker in de Meerssenergroeve en zijn naam staat daar dan ook meerdere keren op de wanden genoteerd (figuur 3).

Herman werd schuldig bevonden, maar omdat zijn vrouw een genadeverzoek indiende, werd hij niet ter dood veroordeeld. Wel werd hij op 22 oktober 1777, na geselschap te zijn, verbannen uit het hele district. Uit het overlijdensregister van Schinnen blijkt, dat Herman Korstjens, steenbreker van beroep en weduwnaar van Maria Boets, op 19 juni 1779 om vijf uur in de morgen is gestorven. Als hij aan een put in de Lutterade herstelwerkzaamheden uitvoert, valt hij naar beneden. Dodelijk gewond wordt hij naar het huis van een zekere Joannes Knubben gebracht en na anderhalf uur sterft hij daar en wordt hij de-

zelfde dag op het kerkhof te Schinnen begraven.

CONCLUSIE

Uit bovenstaande blijkt niet, dat er bijeenkomsten van de Bokkenrijders in de berg hebben plaatsgevonden of dat de Bokkenrijders de berg als schuilplaats hebben gebruikt. Maar wel, dat er activiteiten werden besproken of dat er mensen werden geronseld. Gezien mijn grote belangstelling voor de Meerssenergroeve doet het me deugd, dat juist hier een verband te vinden is tussen de Bokkenrijders en de onderaardse kalksteengroeven.

DANKWOORD

Met dank aan Henk Ramakers voor de bij het artikel geplaatste foto van de Meerssenergroeve en John Knubben voor het nakijken van de tekst.

SUMMARY

THE BOKKENRIJDERS: AN UNDERGROUND PAST?

The Bokkenrijders (literally 'goat-riders') were a notorious 18th-century gang of criminals in the southern Limburg area who specialised in theft and robbery. The gang has always been the subject of myth and mystery, though the myths may have been partly cre-

ated by the gang themselves and partly by the imagination of their contemporaries. Dozens of books have been written about them, in which the authors often gave free rein to their fantasy. The Bokkenrijders gang has often been linked to the subterranean limestone quarries of Limburg. They were thought to have been used as hideouts, for meetings or for parties, although no physical proof of such activities has ever been found in the quarries themselves. Yet, archives show that some of the quarrymen were involved in the gang's illegal activities, and that some dastardly plans were indeed conceived underground.

LITERATUUR

- BLOK, A., 1991. De Bokkenrijders. Samenwerkende Uitgeverijen Prometheus en Bert Bakker, Amsterdam.
 JANSSENS, L., 1878. Het Valkennest; eene Maaslandsche geschiedenis uit de dagen der Bokkenrijders. F.X. Ingelberts-Van de Weyer, Aarschot.
 RAMAEKERS, G. & T. PASSING, 1972. De woeste avonturen van de Bokkenrijders. Limburgs Dagblad, Heerlen.
 UBAGHS, H., z.j. De Bokkenrijders in het land van Valkenburg. Joseph Crolla, Valkenburg.
 VALKHOFF, R., z.j. De Bokkenrijders van Terblit. Van Holkema & Warendorf's U.M.N.V., Amsterdam.
 VERSTER, W., z.j.-a. Zuid-Limburgsche Legenden en Verhalen. J. van Oirschot, Breda.
 VERSTER, W., z.j.-b. De Zuid Limburgsche Grottenwereld. Joseph Crolla, Valkenburg.

OVERIGE BRONNEN

- RIJKSARCHIEF IN LIMBURG. Landen van Overmaas. Invoernummer 8175.
 RIJKSARCHIEF IN LIMBURG. Kerkelijk overlijdensregister van Schinnen. Volgnummer 2088.